

OBSERVAȚII ASUPRA UNUI TIP DE AMFORE ROMANO-BIZANTINE

Dorel PARASCHIV

În nota de față ne propunem să luăm în discuție originea, răspândirea și datarea unor amfore conice romano-bizantine. Acestea au fost incluse de specialiști în unul sau mai multe tipuri sau forme, după cum urmează: Zeest, tipul 100¹; Beltrán Lloris, forma 78²; Rădulescu, tipul 9³; Scorpan, tipul XVII-R⁴; Opaît 1980 A, tipul IX⁵; idem 1991 A, tipul E I a, b, d, c⁶; Böttger, tipul I, forma 6 și tipul III, forma 2⁷; Kuzmanov, tipurile X și XI⁸; Empereur, Picon, tipul "Seleucia 1"⁹; Kuzmanov, Salkin, tipul 21¹⁰; Krapivina, tipul 29¹¹; Sazanov, tipurile 12 și 14¹²; Bjelajac, tipul XIII¹³; Garland, Kassab-Tezgör, tipurile b, c și d¹⁴; Arsen'eva, Kassab-Tezgör, Naumenko, tipul 6¹⁵. În funcție de capacitatea și de ușoarele variații ale formei, noi am inclus recipientele în patru variante.

Varianta A (pl. 1/1-3)

Vasele au gura largă, buza dreaptă, cu o șanțuire pe partea laterală, gâtul scund, tronconic, corpul conic, torțile ovale în secțiune. Pe gât prezintă caneluri fine.

Dimensiunile pieselor sunt următoarele: H. 70-90 cm; Dg. 10-12 cm; Dm. 30-35 cm. Capacitatea este de peste 30 l.

1. I. B. Zeest, *Keramičeskaja Tara Bospora*, MIA 83, 1960.
2. M. Beltrán Lloris, *Las anforas romanas en España*, Zaragoza, 1970.
3. A. Rădulescu, *Pontica*, 9, 1976, p. 99-114.
4. C. Scorpan, *Pontica*, 9, 1976, p. 155-185.
5. A. Opaît, *Peuce*, 8, 1980, p. 291-327 (Opaît 1980 A).
6. A. Opaît, *Peuce*, 10, 1991, vol. 1, p. 133-180, vol. 2 p. 165-216 (Opaît 1991 A).
7. B. Böttger, în *Iatrus-Krivina II*, 1982, p. 33-148.
8. G. Kuzmanov, *Rannovizantijska keramika ot Trakija i Dakija (IV- nacialoto na VII v.)*. Razkopki i proucivanja XIII, Sofia, 1985.
9. J. Y. Empereur, M. Picon, în *Amphores romaines et histoire économique: dix ans de recherche. Actes du colloque de Sienne (22-24 mai 1986)*, Collection de l'École Française de Rome 114, Rome, 1989, p. 223-248.
10. G. Kuzmanov, A. Salkin, *Izvestiia Varna*, 28 /43, 1992, p. 27-61.
11. V. V. Krapivina, *Olbia. Materialnaia cultura I-IV vv. n.e*. Kiev, 1993.
12. A. Sazanov, în *La céramique médiévale en Méditerranée. Actes du VI-e Congrès International pour l'Étude des Céramiques Médiévales en Méditerranée, Aix-en-Provence, 13-18 novembre 1995*, Aix-en-Provence, 1997, p. 87-102.
13. L. Bjelajac, *Amfore Gornjo Mezijskog Podunavlja*, Beograd, 1996.
14. Y. Garland, D. Kassab-Tezgör, *Anatolia Antiqua*, 4, 1996, p. 325-334.
15. T. Arsen'eva, D. Kassab-Tezgör, S. Naumenko, S., *Anatolia Antiqua* 5, 1997, p. 187-198.

În Scythia Minor această variantă este atestată doar la Halmyris¹⁶, Ibida¹⁷ și Topraichioi¹⁸, iar în Moesia Secunda la Iatrus¹⁹ și Nicopolis ad Istrum²⁰. În afara celor două provincii, astfel de amfore au fost descoperite pe litoralul Mării Negre – în sud, la Sinope²¹, în vest, la Messambria²², în nord, la Panticapaeum, Tanais, Chersones, Gorgippia, Delakeu, Olbia, Tyras²³ și în Pannonia Secunda, la Sirmium²⁴. Toate vasele provin de pe niveluri datate la sfârșitul sec. IV și în secolul următor.

Variantă B (pl. 1/4-6)

Gura pieselor este mai îngustă decât a celor din varianta precedentă, iar gâtul este cilindric.

Dimensiunile recipientelor sunt următoarele: H - 60 - 70 cm; Dg. 8 - 10 cm; Dm 25 - 30 cm.

Capacitatea este de 15 - 20 l.

În provinciile istro-pontice, amforele în discuție sunt întâlnite la Halmyris²⁵, Topraichioi²⁶ și Iatrus²⁷ și Nicopolis ad Istrum²⁸. În afara provinciilor Scythia Minor și Moesia Secunda, mai există descoperiri la Sinope²⁹ și Tyras³⁰. În toate cazurile, piesele au apărut în contexte datate la sfârșitul sec. IV și în sec. V.

Variantă C (pl. 2/7-10)

Vasele au gura îngustă, buza cu două șanțuiri pe partea laterală, gâtul cilindric sau tronconic (îngustat spre umeri), corpul conic, mult mai zvelt decât variantele

16. A. Opaît, *op. cit.* (1991 A), p. 147 / doar cat. nr. 115, pl. 20; *Aspecte ale vieții economice din provincia Scythia (secolele IV-VI p. Chr.). Producția ceramicii locale și de import*, București, 1996, p. 73; F. Topoleanu, *Ceramica romană de la Halmyris (sec. I-VII d. Chr.)*, București, 1998, (teză de doctorat - manuscris), p. 141 / cat. nr. 409, pl. LXI.

17. Piese inedite.

18. A. Opaît, V. Ceramica în A. Opaît, M. Zahariade, Gh. Poenaru-Bordea, C. Opaît, Peuce, 10, 1991, p. 218, pl. 21/4/23 / 1-3 (Opaît 1991 B); idem, *op. cit.* (1996), p. 73, pl. 20/5.

19. B. Böttger, *Die Gefäßkeramischen aus dem Kastel Iatrus (V R Bulgarien)*, EAZ Etnogr.- Archaol. 21, 1980, p. 429, pl. 1/6; idem, *op. cit.*, (1982), p. 44-45, 96 / cat. nr. 14-16, 105-106 / cat. nr. 130-134, pl. 21; idem, *Die Gefäßkeramischen Funde (1975-1981)*, în *Iatrus-Krivina IV*, 1991, p. 163 / cat. nr. 683, pl. 47; G. Kuzmanov, *op. cit.*, p. 17 / cat. nr. 64, pl. 7; G. von Bülow, *Anmerkungen zur Keramik aus dem spätantiken Limeskastell Iatrus (Moesia Secunda)*, RCFR, Acta 36, Abingdon, 2000, tipul I - 6, p. 212, fig. 1.

20. R.K. Falkner, *The pottery*, în A. G. Poulter, R.K. Falkner, J. D. Shepherd, *Nicopolis ad Istrum: A Roman to Early Byzantine city. The pottery and glass*, London, 1999, p. 257 / cat. nr. 1099, fig. 9.54.

21. Y. Garlan, D. Kassab-Tezgör, *op. cit.*, p. 326, 331, fig. 9; D. Kassab-Tezgör, *Anatolia Antiqua*, 4, 1996, p. 349.

22. G. Kuzmanov, *op. cit.*, p. 17 / cat. 63, pl. 7.

23. I. B. Zeest, *op. cit.*, p. 120, pl. XXXIX / 100; V.V. Krapivina, *op. cit.*, p. 98, pl. 31/4-6; A. Sazanov, *op. cit.*, p. 90, fig. 1/12.

24. O. Brukner, *Rimska keramika u Jugoslavenskom delu provincije Donje Panonije*, Beograd, 1981, p. 125 / cat. 85, pl. 64; trimiterea autoarei la M. Callender, *Roman Amphorae (with index of Stamps)*, London, 1965, fig. 19/23 este însă eronată, cea din urmă fiind o amforă occidentată.

25. F. Topoleanu, *op. cit.*, p. 141-142 / cat. nr. 410, pl. LXI.

26. A. Opaît, *op. cit.*, (1991 B), p. 218, pl. 24/2; idem, *op. cit.* (1996), p. 74, pl. 20/7.

27. B. Böttger, *op. cit.* (1982), p. 44-45, 115 / cat. nr. 249-252, pl. 21; piesa nr. 249 face tranziția spre varianta următoare, C.

28. R.K. Falkner, *op. cit.*, p. 257 / cat. nr. 1098, fig. 9.54.

29. Y. Garlan, D. Kassab-Tezgör, *op. cit.*, p. 331, fig. 10; D. Kassab-Tezgör, *op. cit.*, p. 344.

30. A. Bortoli-Kazanski, M. Kazanski, *Les sites archéologiques datés du IVe au VIIe siècle au nord et au nord-est de la Mer Noire: état des recherches*, Travaux et mémoires. Collège de France, Centre de Recherche d'histoire et civilisation de Byzance, 10, Paris, 1987, p. 441-442, fig. 2/6.

precedente, tortițele ovale în secțiune. În zona mediană, corpul prezintă o ușoară strângulare. Gâtul și corpul sunt fabricate separat, apoi sunt lipite.

Unele piese prezintă inscripții cu vopsea roșie – invocații creștine sau indicații referitoare la capacitate.

Dimensiunile recipientelor sunt: H - 70 - 90 cm; Dg. - 6 - 8 cm; Dm - 20 - 25 cm.

Capacitatea este redusă, fiind cuprinsă între 5 și 8 l.

Aceasta este varianta cea mai răspândită în zona pontică. În Scythia Minor o întâlnim la Tomis³¹, Halmyris³², Topraichioi³³, Acrae³⁴, Troesmis³⁵, Dinogetia³⁶, Callatis³⁷, în Moesia Secunda la Iatrus³⁸, în Haemus la Messambria³⁹, în sudul Mării Negre la Sinope, Heraclea Pontică și în teritoriile acestor orașe⁴⁰, iar în nord la Chersones, Tiritake, Gubinski⁴¹. Amfore incluse de noi în varianta C au fost descoperite și la mare distanță de litoralul Mării Negre, în vest, la Sucidava-Celei (la nordul Dunării)⁴² și Ravna (în Moesia Prima)⁴³. Majoritatea descoperirilor prezentate provin de pe niveluri datate între sfârșitul sec. IV și începutul sec. VI⁴⁴. A. Sazanov, afirmă însă că în zona nord-pontică piesele în discuție sunt atestate în contexte arheologice date până în al treilea sfert al sec. VII⁴⁵.

Varianta C este întâlnită și pe coasta de est a Mării Mediterane, la Seleucia și în câteva situri din apropierea acestui oraș, pe niveluri datate în sec. III-IV⁴⁶.

31. A. Rădulescu, *op. cit.* (1976), p. 107-108, pl. X / 1-4; C. Scorpan, *op. cit.*, (1976), p. 166, pl. XV / 3; C. Scorpan, Dacia, N.S. 21, 1977, p. 283, fig. 23, 41 / 4, 7; A. Opaît, *op. cit.*, (1996), p. 75.

32. A. Opaît, *op. cit.*, (1991 A), p. 148; idem, *op. cit.* (1996), p. 75; F. Topoleanu, *op. cit.*, p. 142.

33. A. Opaît, *Peuce*, 8, 1980, p. 419, 431 / cat. nr. 2, pl. IX bis / 2, XI 3 (Opaît 1980 B); idem *op. cit.*, (1991 B) p. 219, pl. 23/5, 25/2, la care trebuie adăugate și piesele din pl. 23/4, 24/1 și 25/1, 3, 4; idem, *op. cit.* (1996), p. 74-75, pl. 20/6, 8 și p. 58-59, pl. 11 / 1-3.

34. G. Kuzmanov, A. Salkin, *op. cit.*, p. 42 / cat. nr. 49, pl. V.

35. A. Opaît, *op. cit.*, (1980 A), p. 306, 308, pl. X / 3, XII / 4.

36. B. Böttger, *op. cit.*, (1982), p. 1, 93 / harta 3.

37. *Ibidem*.

38. Idem, *op. cit.* (1980), p. 433, pl. 2/14; idem, *op. cit.* (1982), p. 51, 122-123 / cat. nr. 334-340, 141 / cat. nr. 564-565, pl. 12 e, 28; idem, *Zur Lebensmittelversorgung des Niedermösischen Kastells Iatrus* (4-6 J. H.), în H. Vettters, M. Kandler, *Akten des 14. interantionalen Limeskongresses 1986 in Carnuntum. Der Römische Limes in Österreich*, Heft 36/2, Wien, 1990, p. 926, fig. 3 / 564; G. Kuzmanov, *op. cit.*, p. 17 / cat. nr. 67, pl. 7; G. von Bülow, *op. cit.*, tipul III - 2, p. 212, fig. 1.

39. G. Kuzmanov, *op. cit.*, p. 17 / cat., nr. 65-66, pl. 7.

40. Y. Garlan, D. Kassab-Tezgör, *op. cit.*, p. 331, fig. 11; D. Kassab-Tezgör, *op. cit.*, p. 344, 346, fig. 11, 12; T. Arsen'eva, D. Kassab-Tezgör, S. Naumenko, *op. cit.*, p. 190 / cat. nr. 6.1.1., fig. 22 a, b.

41. B. Böttger *op. cit.*, (1982), p. 51; V. I. Kadeev, S. B. Sorocian, *Economiceskie sveazi anticinih gorodov severnogo Pricernomorie, v I v. do n. e. - V v. n. e. (na materialah Hersonesa)*, Harcov, 1989, p. 69, fig. 32 / 4; A. Sazanov, *op. cit.*, p. 90, 92, fig. 1/14.

42. D. Tudor, Dacia 11-12, 1945-1947 (1948), p. 171-172 / cat. nr. 9, fig. 24/4,5,8,9; idem, *Sucidava. Une cité daco-romaine et byzantine en Dacia*, Collection Latomus, vol. LXXX, Bruxelles, 1965, pl. XXV 2-5; idem, *Sucidava*, Craiova, 1974, p. 65, fig. 60/6-9; M. Beltrán Lloris, *op. cit.*, p. 579, fig. 238 / 1. Două din cele patru piese întregi ce provin din acest sit prezintă *dipinti* – o inscripție se referă la capacitatea vasului, iar una este o invocație creștină (D. Tudor, *op. cit.* 1945-1947 (1949), fig. 23/9, respectiv 2).

43. L. Bjelajac, *op. cit.*, p. 78-79 / doa cat. nr. 151, fig. XXVII.

44. O excepție o constituie considerațiile lui D. Tudor, care, deși inițial datează amforele de la Sucidava în sec. IV-V (D. Tudor, *op. cit.*, 1945-1947 (1948), p. 171-172), într-o lucrare ulterioară afirmă că acestea provin de pe un nivel din sec. II (!) (idem, *op. cit.* (1974), p. 65).

45. A. Sazanov, *op. cit.*, p. 90.

46. J. Y. Empereur, M. Picon, *op. cit.*, p. 232, fig. 9.

Varianta D (pl. 2/7-13)

Amforele au gura de dimensiuni medii, gâtul tronconic, cu o ușoară strângere sub buză, corpul probabil conic (până în prezent nu a fost descoperit nici un exemplar întreg).

Dg. este de 7 – 9 cm.

Această variantă este atestată în Scythia Minor, la Halmyris⁴⁷, Aegyssus⁴⁸, Noviodunum⁴⁹ și Tropaeum Traiani⁵⁰, în sudul Mării Negre, la Sinope, Heraclea și în teritoriile acestor orașe⁵¹, în Crimeea, la Tanais⁵² și în Banat, la Gornea⁵³, fiind datată la sfârșitul sec. IV și la începutul sec. V.

*

* *

Pentru acest tip de amfore cunoaștem mai multe centre de producție. Cel mai timpuriu dintre acestea, care producea doar recipiente aparținând variantei C ("amfore morcov"), a fost identificat la Seleucia – într-un cuptor au fost descoperite mai multe rebuturi rezultate în urma arderii⁵⁴. Autorii descoperirilor, J. Y. Empereur și M. Picon, datează cuptorul amintit, pe baza pieselor variantei C găsite în contexte clare în situl est-mediteranean, în sec. III – IV⁵⁵. În urma analizelor de laborator, s-a demonstrat faptul că toate vasele recoltate de la Seleucia au fost produse în atelierul amintit⁵⁶.

Cercetările efectuate în ultimii ani în teritoriul orașului Sinope au avut ca rezultat descoperirea mai multor ateliere ceramice, unele dintre acestea producând și amfore⁵⁷. Cele mai importante sunt cele de la Demirci, localitate situată la 14 km sud de Sinope, pe malul mării; acestea produceau toate variantele tipului în discuție⁵⁸. Autorii cercetărilor asupra atelierelor amintite plasează începutul producției de amfore la sfârșitul sec. IV sau la începutul secolului următor, aceștia datând toate variantele în același timp⁵⁹.

Un alt atelier pontic, în care este atestată producția variantelor C și D, a fost descoperit la Alapi, în teritoriul heracleian. Acesta este plasat cronologic în aceeași

47. A. Opaît, *op. cit.* (1991 A), p. 147 / cat. nr. 116, pl. 20 – piesă inclusă eronat în varianta A (tipul E I-a); amfora prezentată la p. 148 / cat. nr. 117, pl. 20, nu aparține variantei D (tipul E I-c); F. Topoleanu, *op. cit.*, p. 142 / cat. 411, pl. LXII.

48. A. Opaît, *op. cit.*, (1996), p. 74.

49. Piese inedite.

50. I. Bogdan-Cătănciu, Al. Barnea, *VIII. Ceramica și descoperiri mărunte*, în Al. Barnea, I. Barnea (coordonator), I. Bogdan-Cătănciu, M. Mărgineanu-Cârstoiu, *Tropaeum Traiani I, Cetatea*, București, 1979, p. 185, fig. 156, 3.1, 157 / 3.1.

51. D. Kassab-Tezgör, *op. cit.*, p. 336, fig. 7; T. Arsen'eva, D. Kassab-Tezgör, S. Naumenko, *op. cit.*, p. 190 / cat. nr. 6.1.1., fig. 24-25.

52. T. Arsen'eva, D. Kassab-Tezgör, S. Naumenko, *op. cit.*, p. 190 / cat. nr. 6.2.1., fig. 23.

53. N. Gudea, *Gornea. Așezări din epoca romană și romană târzie*. Banatica. Studii și cercetări de arheologie, 1977, p. 78 / cat., nr. IV.3, fig. 23 / 2, 35 a.

54. J.Y. Empereur, M. Picon, *op. cit.*, p. 232, fig. 10.

55. *Ibidem*, p. 232.

56. *Ibidem*, p. 232, fig. 11.

57. Y. Garlan, D. Kassab-Tezgör, *op. cit.*, p. 325, 327.

58. *Ibidem*, p. 327, 331, fig. 9-11 (pentru variantele A, B, C – tipurile b, c, d); D. Kassab-Tezgör *op. cit.*, p. 354 (pentru aceleași variante) și p. 336, fig. 7 (pentru varianta D, considerată "tip încă necunoscut").

59. Y. Garlan, D. Kassab-Tezgör, *op. cit.*, p. 334.

perioadă ca cel de Demirci⁶⁰.

Având în vedere faptul că în Mediterana Orientală "amforele morcov" sunt atestate doar în câteva situri din zona Seleuciei, nu putem fi de acord cu afirmația lui A. Opaît, conform căreia cea mai mare parte a acestor vase descoperite în Dobrogea provine din atelierul est-mediteranean⁶¹. Între Seleucia și bazinul pontic recipientele în discuție nu sunt încă atestate. Numărul mare de piese descoperite în sudul, vestul și nordul Mării Negre, atestarea până în prezent a două centre de producție – la Demirci și Alapi, ca și caracteristicile pastei, ne determină să susținem că toate recipientele au fost produse în atelierele sud-pontice. La acestea se adaugă faptul că amforele de la Seleucia sunt datate în sec. III-IV, pe când cele descoperite în siturile din bazinul Mării Negre sau de pe Dunăre provin din contexte plasate cel mai devreme la sfârșitul sec. IV.

Prezența variantei C în unele așezări de pe litoralul nordic al Mării Negre pe niveluri datate până în al treilea sfert al sec. VII o explicăm fie prin funcționarea atelierelor sud-pontice cunoscute până în această perioadă (autorii descoperirilor nu cunosc încă data încetării producției), fie prin existența unor centre locale.

Ținând cont de datarea acestor amfore în siturile est-mediteraneene și în cele pontice, considerăm că atelierele din teritoriile orașelor Sinope și Heraclea au imitat vasele produse la Seleucia (incluse de noi în varianta C), încercând în același timp o diversificare a producției (prin variantele A, B și D). Doar varianta C (cea mai răspândită) a supraviețuit până în sec. VI-VII; celelalte au fost eliminate probabil de tipurile de amfore orientale (*Late Roman 1* și *Late Roman 2*, foarte răspândite în epocă, acestea din urmă având aproximativ aceeași capacitate cu cea a recipientelor incluse de noi în variantele B și A. Pe seama începerii producerii amforelor *Late Roman 1* și *2* putem pune și încetarea activității atelierului de la Seleucia, sau schimbarea funcționalității acestuia.

Studiind piesele incluse de noi în acest tip din depozitele Muzeului de Arheologie din Tulcea, am constata că, după caracteristicile pastei și după maniera de realizare, acestea pot fi împărțite în două categorii, deci au fost produse în cel puțin două centre, poate în cele atestate până în prezent, Demirci și Alapi.

CATALOG *

Varianta A

1. Completă

Ld – Demirci; context – sfârșitul sec. IV – mijlocul sec. V.

H - 79 cm; Dg - 11,5 cm; Dm - 33 cm.

Pastă roșie-portocalie.

Bibliografie: Y. Garlan, D. Kassab-Tezgör, *op. cit.*, p. 327, 331, fig. 9.

60. T. Arsen'eva, D. Kassab-Tezgör, S. Naumenko, *op. cit.*, p. 190, fig. 22 (varianta D) și fig. 24-25 (varianta C).

61. A. Opaît, *op. cit.*, (1996), p. 58-59. Amforele tratate de autor aici (considerate est-mediteraneene – tipul *Seleucia* în *Pieria*) au aceleași caracteristici ale pastei și aceeași formă și se datează în același timp ca cele incluse în tipul *E I-d* (considerate pontice) (idem, *op. cit.* (1996), p. 74-75)).

* În text și în catalog am utilizat următoarele abrevieri: Ld – locul descoperirii; H – înălțimea; Hp – înălțimea păstrată; Dg – diametrul gurii; Dm – diametrul maxim; cat. nr. – numărul de catalog. Piesele inedite prezentate se găsesc la Muzeul de Arheologie din Tulcea. Numărul din catalog corespunde cu cel din ilustrații.

2. Gură, gât și torti.

Ld – Iatrus; context – prima jumătate a sec. IV (!)

Hp – 29 cm; Dg – 10,5 cm.

Pastă roșie-portocalie, angobă proprie.

Bibliografie: B. Böttger, *op. cit.* (1982), p. 96/cat. nr. 14, pl. 21.

3. Fragment gură, gât și toartă.

Ld – Ibida.

Hp – 15 cm; Dg, 11,6 cm.

Pastă roșie-portocalie, cu mică albă și aurie și granule albe și negre în compoziție, angobă proprie.

Piesă inedită, inv. nr. 41721.

Varianta B

4. Completă.

Ld – Demirici; context – sfârșitul sec. IV - mijlocul sec. V.

H - 64 cm; Dg - 8,3 cm; Dm - 24 cm.

Pastă roșie-portocalie.

Bibliografie: Y. Garlan, D. Kassab-Tezgör, *op. cit.*, p. 331, fig. 10.

5. Gură și gât

Ld – Topraichioi; context – sec. IV – VI (!).

Hp - 9,6 cm; Dg – 8,7 cm.

Pastă cărămizie, cu piroxen, particule alb-gălbui, cuarț și oxid de fier în compoziție, angobă proprie.

Bibliografie: A. Opaiț, *op. cit.* (1991 B), p. 218, pl. 24/2.

6. Gură, gât și torti.

Ld - Halmyris; context – sfârșitul sec. IV – începutul sec. V.

Hp – 12 cm; Dg – 9 cm.

Pastă cărămizie deschisă, cu granule de calcar, oxid de fier și mică argintie în compoziție, angobă.

Bibliografie: F. Topoleanu, *op. cit.*, p. 142 / cat. nr. 410, pl. LXI.

Varianta C

7. Completă.

Ld – Demirci; context – sfârșitul sec. IV - mijlocul sec. V.

H - 79, 2 cm; Dg – 8,5 cm; Dm – 23 cm.

Pastă roșie-portocalie.

Bibliografie : Y Garlan, D. Kassab-Tezgör, *op. cit.*, p. 331, fig. 11.

8. Completă.

Ld – Topraichioi; context – sec. IV V .

H - 58 cm; Dg 7,5 cm; Dm - 19,5 cm.

Pastă cărămizie, cu particule negre maronii în compoziție, angobă proprie.

Bibliografie: A. Opaiț, *op. cit.* (1991 B), p. 219, pl. 25/1.

9. Completă.

Ld – Tomis

H - 64,5 cm; Dg - 6 cm; Dm - 18,5 cm.

Pastă de culoare portocalie.

Bibliografie: A. Rădulescu *op. cit.*, p. 108, pl. X/4 a.

10. Completă.

Ld – Iatrus; context - sec. VI.

H - 57,5 cm; Dg - 8,5 cm; Dm - 20 cm.

Pastă de culoare portocalie.

Bibliografie G. Kuzmanov *op. cit.* p. 17/cat. nr. 67, pl. 7.

Varianta D

11. Gură, gât și torți.

Ld - Tanais; context – sfârșitul sec. IV – începutul sec. V.

Hp - 16,2 cm; Dg - 7,2 cm.

Pastă de culoare maron, cu particule negre în compoziție.

Bibliografie: T. Arsen'eva, D. Kassab-Tezgör, S. Naumenko, *op. cit.*, p. 190/cat. nr. 6.2.1., fig. 23.

12. Fragment gură și gât.

Ld – Noviodunum.

Hp – 8,6 cm; Dg – 6,2 cm.

Pastă bej – portocalie, cu mica albă și particule albe și negre în compoziție, angobă roșie-portocalie.

Piesă inedită.

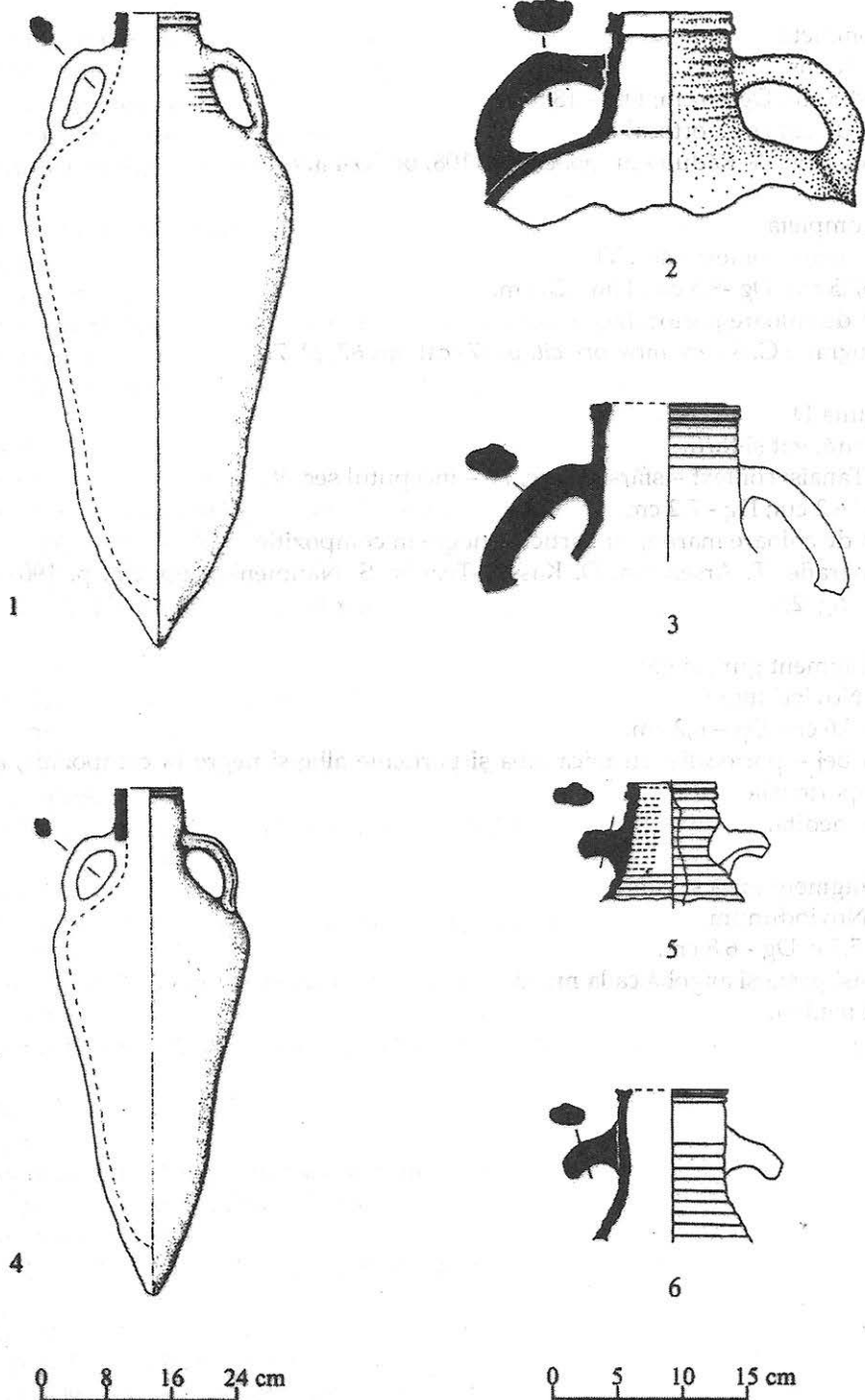
13. Fragment gură și gât.

Ld - Noviodunum.

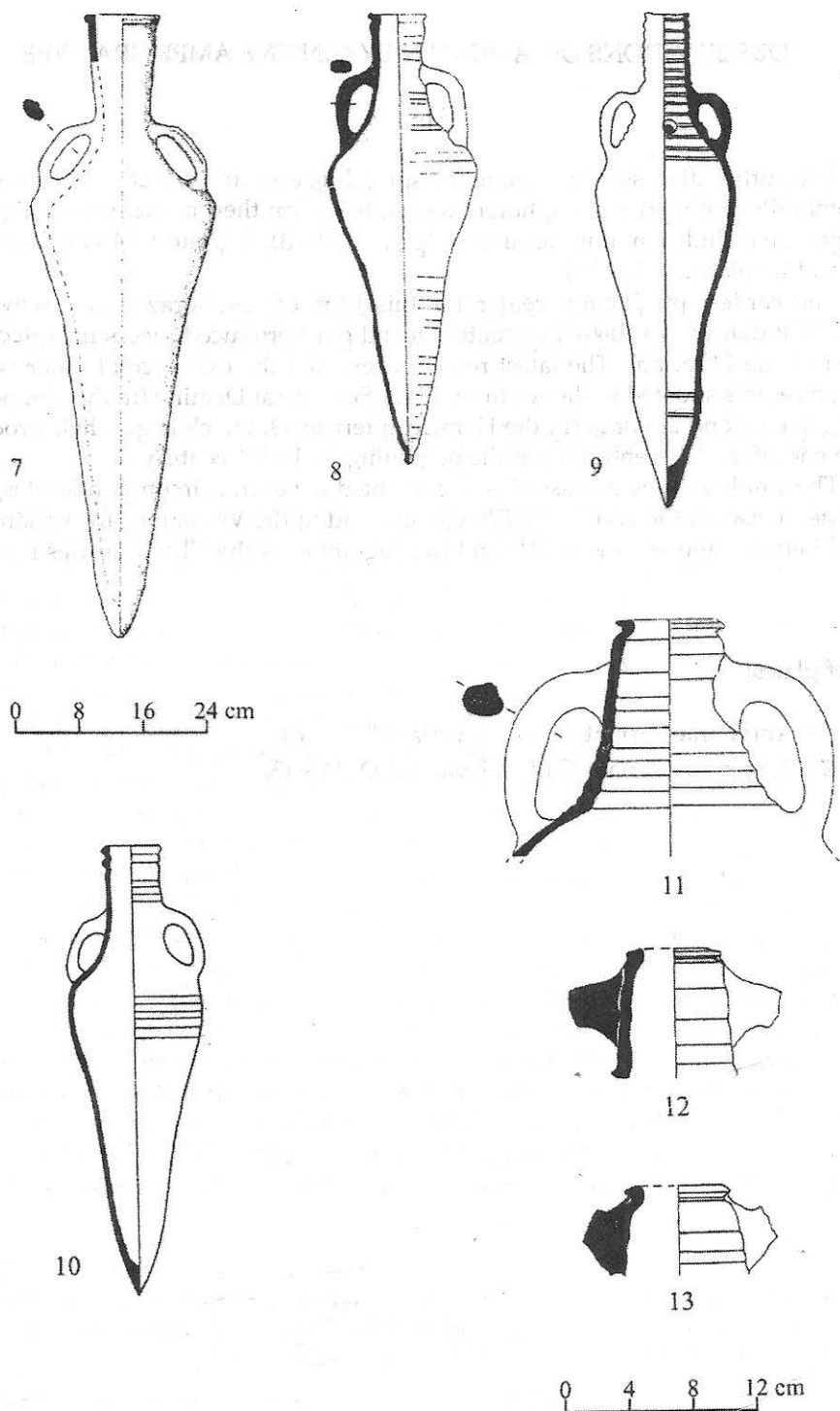
Hp - 5,7 c; Dg - 6,8 cm.

Aceași pastă și angobă ca la nr. 43.

Piesă inedită.

Planșa 1 – Amfore vairanta A (1 - 3); varianta B (4 - 6).

Planșa 2 – Amfore varianta C (7 - 10); varianta D (11 - 13).

OBSERVATIONS ON A ROMAN-BYZANTINE AMPHORA TYPE**Abstract**

The author discusses the origin, the spreading area and the chronology of several Roman-Byzantine conic amphorae, which, based on their capacity and slight form changes, he includes in four variants: A (plate 1 / 1 - 3), B (plate 1 / 4 - 6), C (plate 2 / 7 - 10) and D (plate 2 / 11 - 13).

The earliest production center for this type of amphorae was discovered at Seleucia; it dates from IIIrd - IVth centuries and only produced pieces included by the author in the C variant. The latest research revealed the existence of other two production centers situated in the southern Black Sea, one at Demirci (in the Sinopean territory), the second at Alapi (in the Heracleian territory), which begin their production at the end of the IVth century or at the beginning of the Vth century.

The amphora type discussed is documented in several circumpontic sites, in layers dated between the end of the IVth century and in the Vth century for variants A, B, D and between the end of the IVth and the beginning of the VIIth centuries for variant C.

List of plates:

Plate 1 - Amphorae variant A (1 - 3); variant B (4 - 6).

Plate 2 - Amphorae variant C (7 - 10); variant D (11 - 13).